

JOZEF SCHELLEKENS

**DE RESTAURATIE
VAN DE ST-DIMFNAKERK TE GEEL**

JOZEF SCHELLEKENS

DE RESTAURATIE
VAN DE ST-DIMFNAKERK TE GEEL

GEEL : « DE BARMHARTIGE STEDE ».

De landelijke gemeente Geel in de Provincie Antwerpen, ontstaan rond de St-Dimfnakerk, heeft een bevolking van bij de 23.000 inwoners, is verdeeld over elf gehuchten en is op één na de grootste gemeente van het land (11.000 Ha.).

Geel is het vermaarde oord der gezinsverpleging voor geesteszieken. De gezinsverpleging zoals zij dàar wordt beoefend heeft in de loop der eeuwen een wereldfaam verworven. Steeds hebben oudheidkundigen en schrijvers als psychiaters en geleerden zich aangetrokken gevoeld om deze typisch Kempische gemeente, met haar ruim 2.700 geesteszieken, waarvan het grootste gedeelte in de gezinnen wordt verpleegd, te bezoeken en er een studie aan te wijden. De oorsprong der gezinsverpleging voert ons naar de jaren 600 en houdt verband met de schone legende over de H. Dimfna, patrones van de geesteszieken.

LIGGING VAN DE ST-DIMFNAKERK.

Vanuit het marktplein in het centrum van Geel — waar de prachtige 16e eeuwse St-Amandskerk gelegen is — gaan we oostwaarts in de richting van de gemeente Mol, en slechts één kilometer verder bevinden we ons in het oudste centrum bij de vermaarde St-Dimfnakerk.

GESCHIEDKUNDIGE GEGEVENS. ⁽¹⁾

Als kunsthistorisch gebouw is de St-Dimfnakerk een van de belangrijkste van de Kempen : een juweel van Brabantse gotiek.

Met de bouw van het middenschip en zijbeuken werd in 1349 begonnen en slechts 150 jaar nadien zou de kerk voltooid worden met de oprichting van het noordzijportaal ⁽²⁾, het koor en kooromgang met kapellen ⁽³⁾.

(1) Zie de Bibliografie op het einde van deze bijdrage.

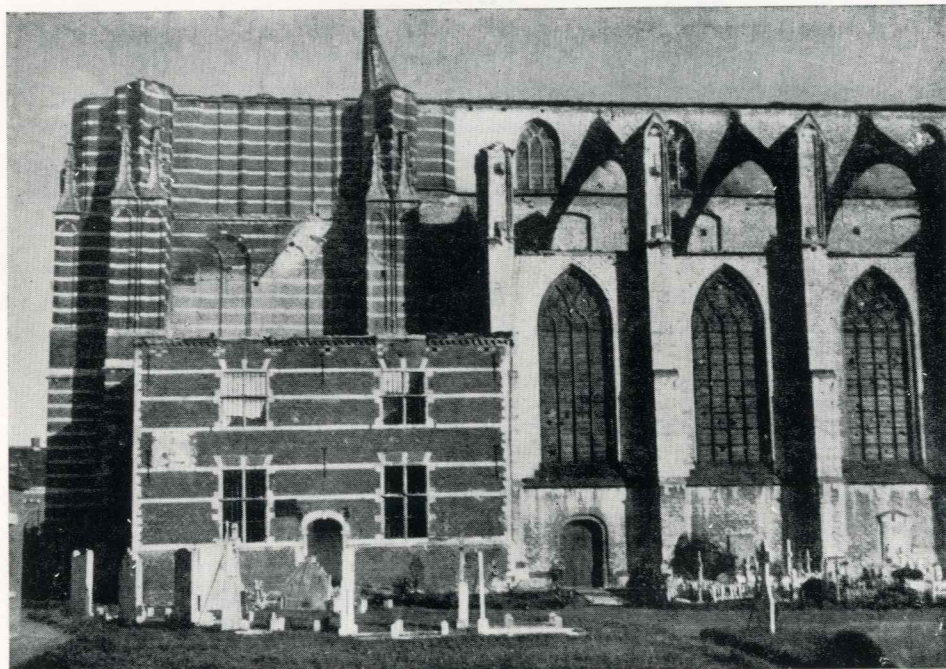
(2) Het noorderzijportaal heeft een verdieping en werd eertijds bewoond door de kerkbewaarder (koster) die vanuit een thans dichtgemetseld raam kon zien al wat er in de kerk gebeurde.

(3) De kerk werd gebouwd op de plaats van de oude St-Dimfnakapel die in het midden der 14^e eeuw werd afgebroken. Over vorm en grootte van deze kapel is ons niets bekend. Deze kapel moet wel aanzienlijk geweest zijn vermits men in 1329 gewaagde van verschillende altaren.

In het middenschip (14^e eeuw) hebben de pijlers geen kapitelen, terwijl de pijlers van het koor (15^e eeuw) bekroond zijn met kapitelen, versierd met plantvormige motieven.

Al de gevelvlakken zijn in kalk-zandsteen terwijl voor de afdekstukken en druipstenen de bruine ijzersteen van de streek van Aarschot gebruikt werd.

In 1541 is de toren ingestort en in 1542 werd begonnen met het bouwen van een nieuwe bakstenen toren, versierd met speklagen. De

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 1. — October 1944 : Na de brand (Zuidzijde).

vormen en versieringen vertonen veel overeenstemming met deze van de torens van Hoogstraten, Rijkevorsel en Minderhout, allen rond dezelfde tijd gebouwd.

Niettegenstaande de funderingen werden aangelegd om een tachtig meter hoge toren te bouwen, werden in 1562 de werken stopgezet bij gebrek aan geld. Men was slechts geraakt tot juist boven het grote raam van het oksaal. In afwachting naar geld en betere tijden werd de toren

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

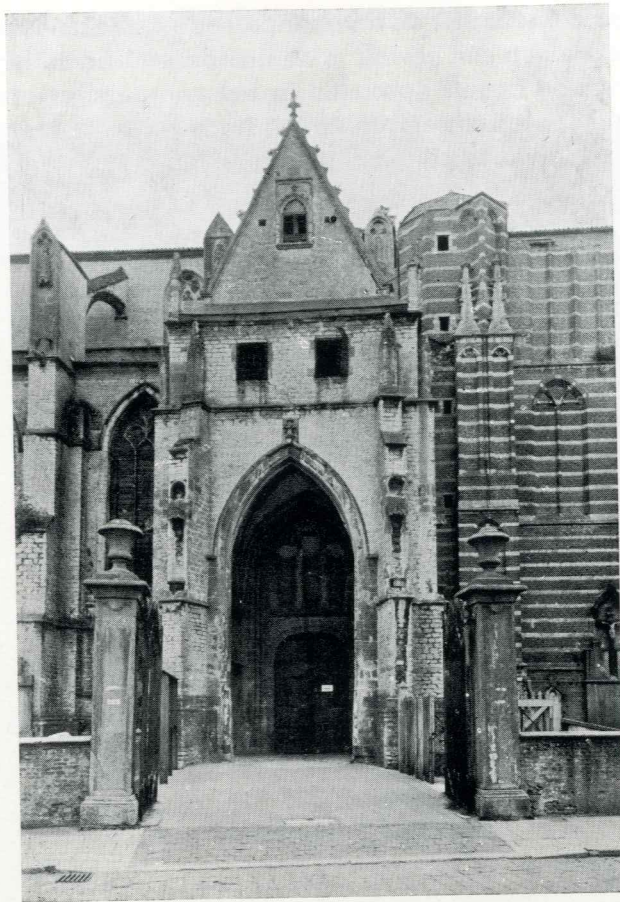
AFB. 2. — October 1944 : Na de brand (Oostzijde).

afgedekt met een voorlopig dak. Dit voorlopig dak zou vier eeuwen nadien in de brand opgaan.

De kerkhofmuur met de poort dateert van 1759.

Op verzoek van de duizenden pelgrims, die de H. Dimfna hulp en bijstand kwamen afsmecken, werd in 1683 een gebouw, « Ziekenkamer », genaamd, heropgericht, leunende tegen de gevel van de toren langs het Zuiden ⁽⁴⁾. Het is van toen af dat de eigenlijke gezinsverpleging geregeld en bestendig is blijven voortbestaan. In de « Ziekenkamer » mochten de pelgrims (geesteszieken) negen dagen verblijven. Velen onder hen, die na deze negen dagen hun devoties wensten voort te zetten, namen hun toevlucht tot de bewoners rondom de kerk en verbleven bij deze een langere tijd. Zo ontstond de kern van 's werelds meest vermaard gezinsverplegingsoord. Tot in 1888 werd deze « Ziekenkamer » als verplegingsoord gebruikt. Nadien werden in de St-Amansparochie nieuwe gebouwen opgericht voor de bescherming van de geesteszieken. De

(4) De vroegere « Ziekenkamer » werd vernield door de instorting van de toren in 1541.

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 104216)

AFB. 5. — 1945 : Na de uitvoering der eerste beschermingswerken (Noordzijde).

Op het einde van de 19^e eeuw werden altaren vernield, het oksaal werd afgebroken en het orgel verplaatst.

Ook werd toen de kerk geschilderd in een « neo-gotiek ».

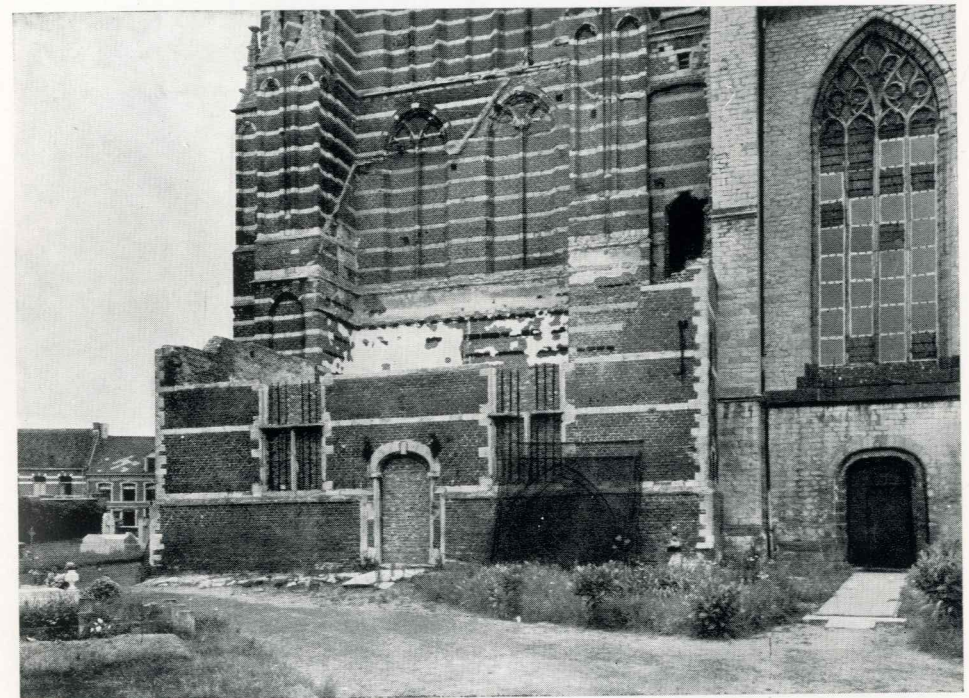
De 14 statien van de Kruisweg zijn in gips en werden ontworpen door de Antwerpse beeldhouwer Jozef Geefs in 1857.

OORLOGSSCHADE IN SEPTEMBER 1944.

Tijdens de bevrijdingsgevechten aan het Kempisch kanaal, in September 1944, werd de gemeente Geel zwaar geteisterd. Het gehucht

« Ten Aert », palende aan het kanaal, werd omzeggens met de grond gelijk gemaakt. In de gemeente werden 2.500 woningen vernield of zwaar beschadigd.

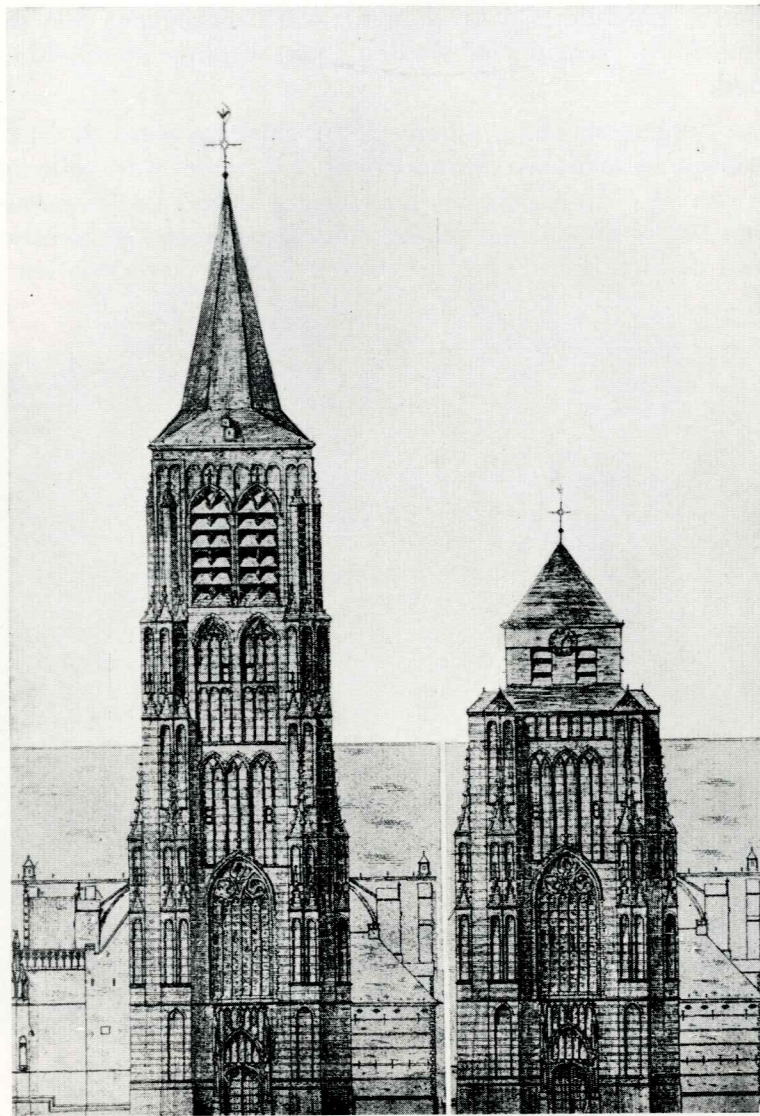
Op 12 September 1944, tijdens de beschieting, werd de St-Dimfna-kerk getroffen. Alle daken brandden af. De toren was volledig uitgebrand en van de « Ziekenkamer » en sacristie bleven slechts puinen over. De hevige hitte had de nog rechtstaande topgevels, de luchtbogen en muren van de middenbeuk, kruisbeuk en koor zwaar getroffen en met

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 104219)

AFB. 6. — 1945 : De geteisterde « Ziekenkamer ».

instorting bedreigd. De stenen kruisribgewelven hadden — op één na — gelukkig stand gehouden. Er hadden na de brand hier en daar kleine instortingen plaats en er werd gevreesd dat verdere zettingen van de muren alsmede regen, vorst en sneeuw, de gewelven zouden doen instorten. De zwaar beschadigde bakstenen gewelven, met slechts een dikte van 10 cm., hebben nochtans de kunstschaten in de kerk kunnen

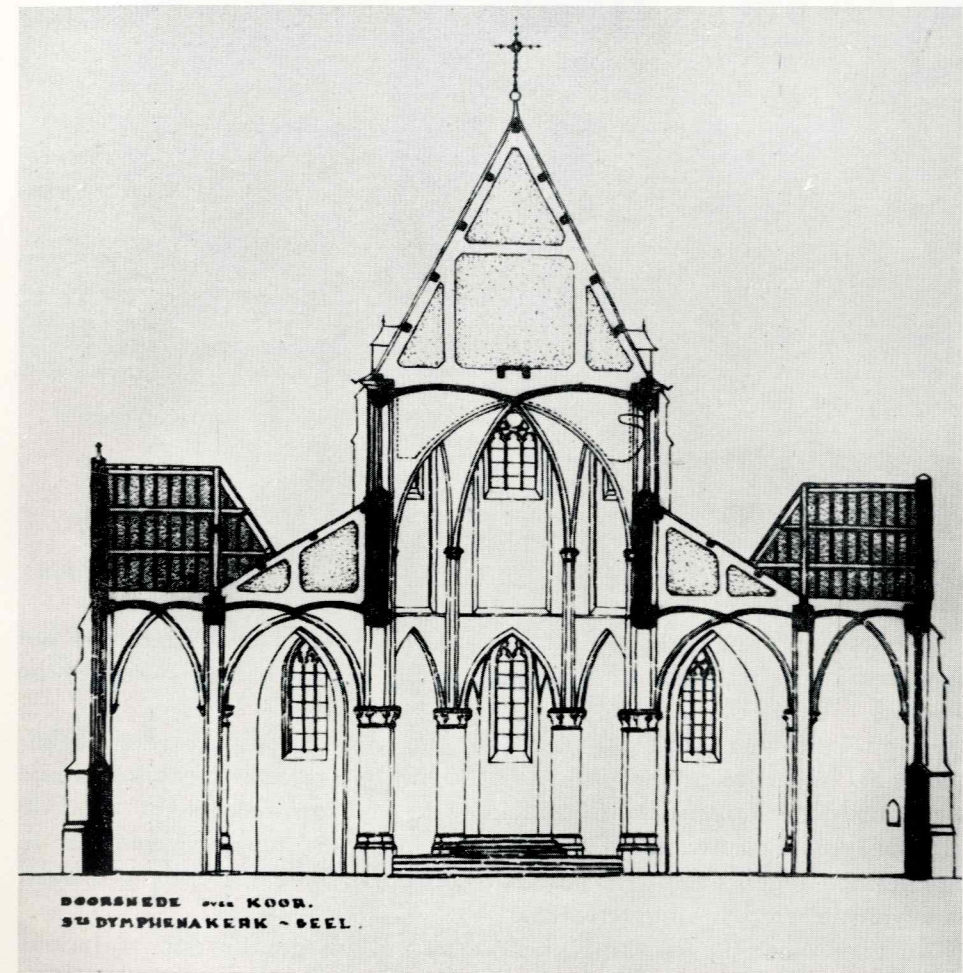
(Foto Ern. Thill, Brussel)

AFB. 7. — A. Ontwerp voor de verhoging van de toren zoals gevraagd door de plaatselijke besturen.

B. Ontwerp voor verhoging van de toren zoals aanbevolen door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.

beschermen. Want in haar indrukwekkende ruimte bergt de kerk kunstwerken van onschatbare waarde. Vermelden we slechts de beroemde retabel van Christus' verlossing op het zijaltaar langs de zuidzijde, de

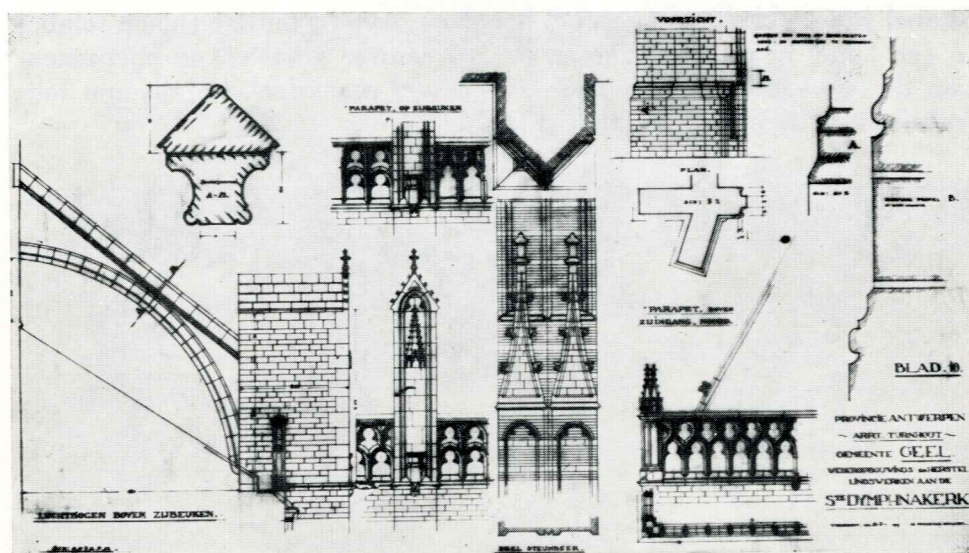
retabel van de H. Dimfna op het hoogkoor, een 14 eeuwse stenen retabel in een kapel in de kooromgang, het 16 eeuwse albasten grafmonument van de Merode op het koor, de 17 eeuwse preekstoel, de zilveren reliquiekast en de prachtige schilderijen.

(Foto Hoeben, Antwerpen)

AFB. 8. — Ontwerp der restauratie : Doorsnede over het koor.

De brand veroorzaakte een bijna ongelooflijke hitte. De daktimmer, de natuurschaliën, het lood en zink, het torenuurwerk, zijn volledig in stof vergaan. Zelfs van de klokken die in de toren hingen vonden we nadien in de puinen slechts kleine resten gesmolten klokkenspijs.

(Foto Hoebe, Antwerpen)

AFB. 9. — Ontwerp der restauratie: Enkele details.

BESCHERMINGSWERKEN IN DECEMBER 1944 EN BEGIN 1945.

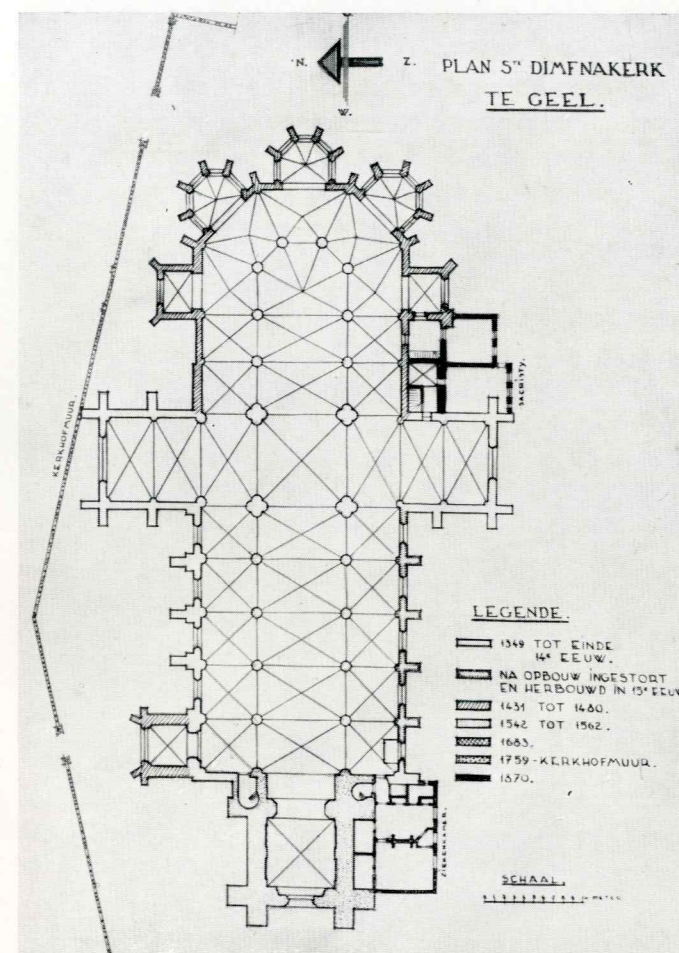
Enkele weken na de grote brand werd er reeds begonnen met het opruimen van het puin en het voorzichtig afbreken van bouwvallige delen.

De retabel van Christus' verlossing kon in de pastorie worden ondergebracht. Rond de retabel van de H. Dimfna werd een beschermende houtconstructie opgetrokken, alsook werd het grafmonument van de Merode met metselwerk en zware houten balken omkleed, om het te beschermen tegen eventuele gewelfinstortingen. Alle roerende goederen van waarde werden weggenomen.

In zeer moeilijke omstandigheden, vooral bij gebrek aan materiaal zoals ijzer, cement en hout, werden in begin 1945 interessante beschermingswerken en versterkingswerken uitgevoerd.

Verschillende luchtbogen waren vernield; de verankeringen waren volledig verwoest; een muur van het koor drong naar buiten en gewelven dreigden in te storten. Een voorlopig dak plaatsen over muren en gewelven om inwateringen en verdere instortingen te voorkomen bleek onvoldoende. Hoe de eeuwenoude prachtige stenen gewelven doelmatig te beschermen en de muren voor verdere uitzettingen te behoeden, waren de eerste problemen, die dringend om een oplossing vroegen.

We waagden het op de muren verankerde ringbalken in gewapend beton te plaatsen en over de bestaande zwaar geteisterde stenen gewelven een gewapend betongewelf te trekken. Deze twee gewelven werden verbonden met doken. Het bestaande gewelf diende dus als bekisting

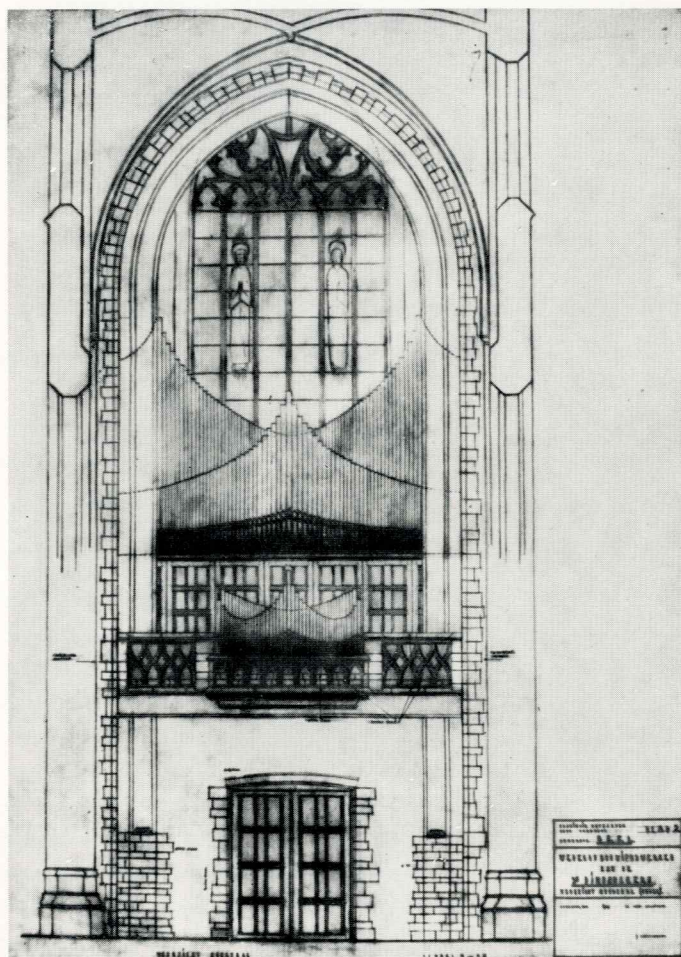
(Foto Hoebe, Antwerpen)

AFB. 10. — Plan van de St-Dimfna-kerk.

om het betongewelf te maken. Dit betongewelf, met slechts een dikte van 5 cm. in de kruin en 7 cm. aan de gewelfgeboorte, werd in kruisvorm gewapend met rond-ijzeren staven van 12 mm. en mazen van 15 cm. vierkant. De eerste betonstorting begon in de gewelfkolken aan de onder-

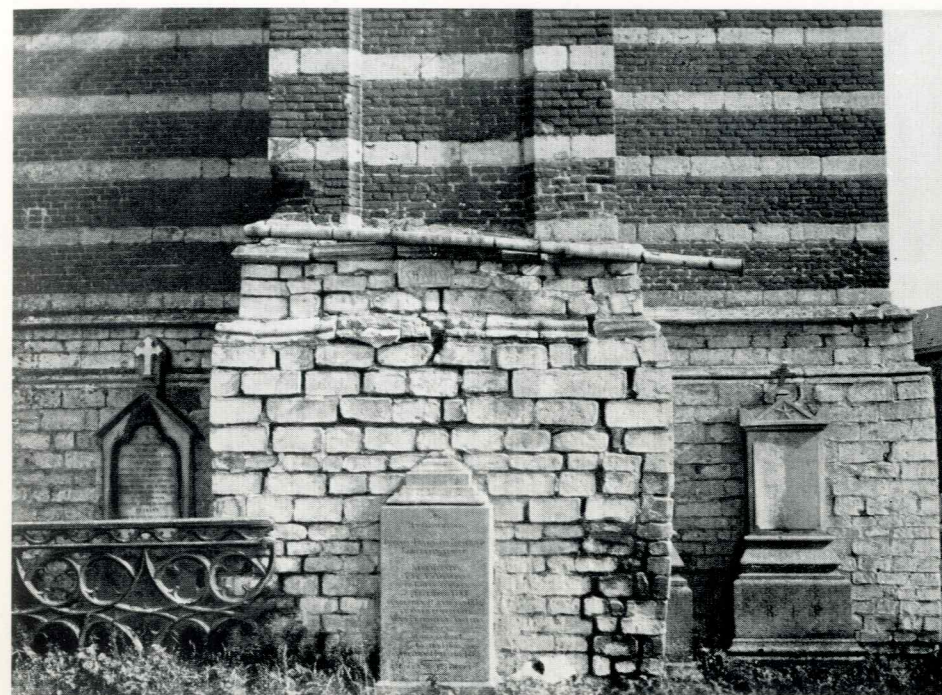
zijde ; na verharding werd telkens hogerop beton gestort, langzaam en voorzichtig, opdat de stenen gewelven niet zouden instorten onder het gewicht van de nog natte betonmortel. Dit betongewelf zal bij de later uit te voeren definitieve herstellingswerken één geheel vormen met de voeten van de dakgebinten. Terzelfdertijd werden daarom deze voeten aangezet, waarvan de bewapening in verbinding gesteld werd met het betongewelf en de ringbalken.

Dank zij deze versterkingswerken, die finantieel zeer voordelig waren, werden de eeuwenoude gewelven bewaard en muren voor uitzettingen behoed.

(Foto Hoeben. Antwerpen)

AFB. 11. — Ontwerp oksaal en orgel.

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 29917)

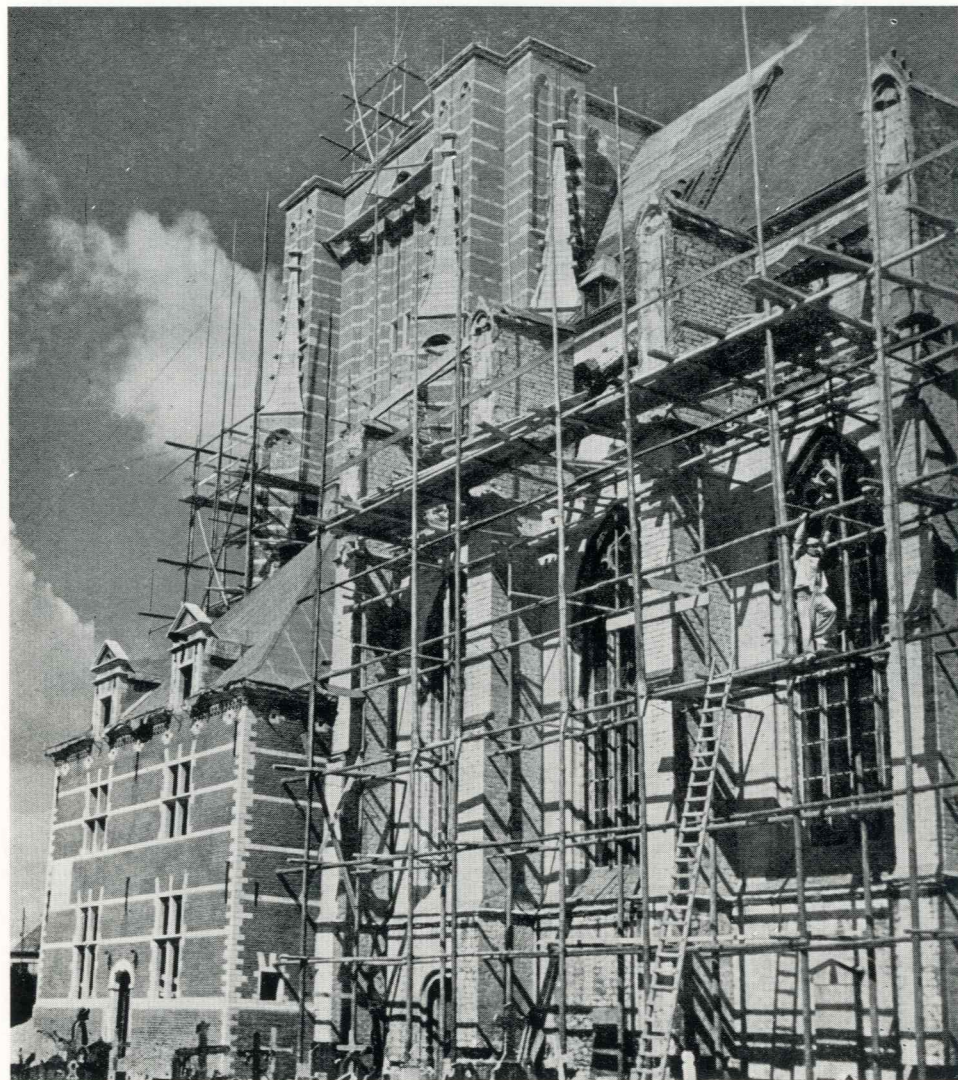
AFB. 12. — De basis van de toren vóór de restauratie.

Nadien werd het gebouw afgedekt met een voorlopig dak, bestaande uit lichte houten gebinten en gegolfde asbestplaten. Nadat de ramen voorlopig met glas werden gevuld en grote ingeslagen gaten werden gedicht, kon in April 1945 de kerk terug opengesteld worden voor de eredienst en is zij sindsdien onafgebroken voor de eredienst in gebruik gebleven.

HET ONTWERP DER HERSTELLINGSWERKEN.

Het opmaken van het ontwerp stelde ons opnieuw voor een hele reeks problemen.

Vooreerst ontstond er twijfel over de brandsrhade, toegebracht aan de gevels in kalk-zandsteen. De paramenten schenen uiterlijk nog in goede staat. We verkregen in 1944-45 de indruk dat de brand de paramentsteen van de muren van middenbeuk en koor in geringe mate beschadigd had, zodat de meeste stenen na eventuele hermetseeling zouden kunnen herbruikt worden. De natuurstenen waren witter geworden,

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 13. — 1950 : Tijdens uitvoering der definitieve herstellingen.

bij velen was de muurpatine verbrand, maar toch — uiterlijk gezien — schenen velen nog in goede staat.

In 1948 was de toestand echter duidelijk afgetekend. De kalkstenen muurparamenten hadden door de brand een scheikundige bewerking ondergaan, die veel gelijkenis vertoont met het branden van kalk in kalk-

ovens, d.w.z. dat na de brand langzaam de regen de stenen deed afschilferen en barsten, zodanig dat grote muurdelen moesten vernieuwd worden.

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

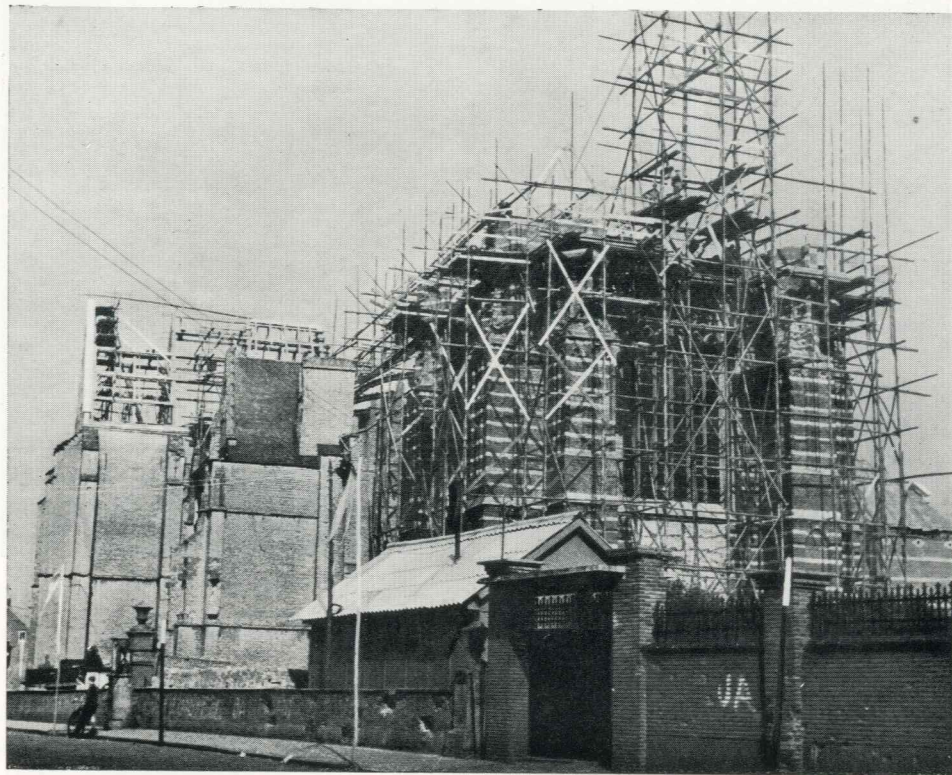
AFB. 14. — 1950 : Tijdens de uitvoering der definitieve herstellingswerken.

Ook ontstond er een « torenprobleem ». Van de onafgewerkte toren, begonnen in 1541, bleven slechts de muren over. Plaatselijk ontstond een eeuwenoude drang om de onafgewerkte toren te voltooien. In 1870 werd

een ontwerp opgemaakt en goedgekeurd maar bij gebrek aan geld niet uitgevoerd. Achteraf beschouwd mag dit als gelukkig bestempeld worden, vermits het ontwerp al te veel een stempel droeg van zijn tijd, namelijk, een fantasie van neo-gotiek.

De plaatselijke besturen vroegen in 1945 een ontwerp voor verhoging van de toren. Er werden toen twee ontwerpen opgemaakt : één met een volledige verhoging en één met een verhoging van ongeveer 15 meter. Het eerste ontwerp werd door de plaatselijke besturen gekozen, terwijl het tweede door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen aanbevolen werd, namelijk het metselwerk te verhogen met ongeveer 15 meter tot aan de nok van de middenbeuk en verder af te dekken met een dak, gelijkvormig aan het vroegere. Het is dit tweede ontwerp dat dan ook werd uitgevoerd.

De «Ziekenkamer», palende aan de toren moest vanuit de funderingen wederopgebouwd worden. Alhoewel de «Ziekenkamer» tegen

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

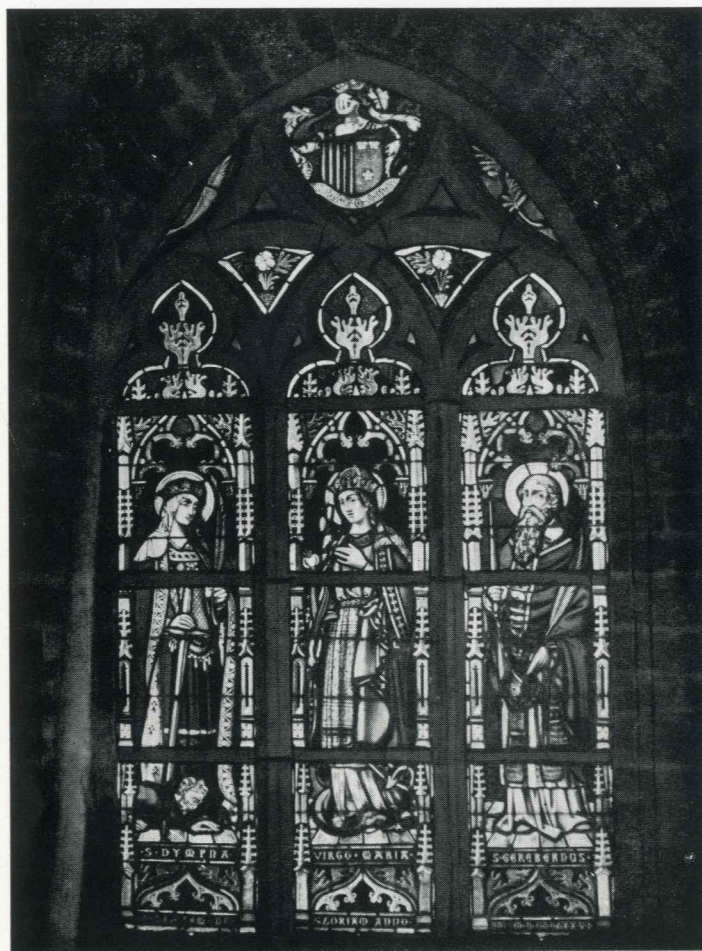
AFB. 15. — 1951 : Tijdens de uitvoering der definitieve herstellingswerken.

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 16. — 1951 : Binnenzicht na de restauratie.

de toren aanleunde heeft toch de geschiedenis van de kerk, de toren en de « Ziekenkamer » een geheel gemaakt. Er is in 1945-46 wel een ogenblik sprake geweest de « Ziekenkamer » niet meer herop te bouwen,

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 17. — 1951 : Een gerestaureerd glasraam.

maar uiteindelijk spraken zoveel factoren voor de wederopbouw, dat ook toen beslist werd het gebouw in zijn oorspronkelijke toestand weder op te richten.

Met de wederopbouw van de sacristie, palende aan het koor langs de zuidzijde, was de toestand anders, omdat deze slechts bestond van

1870. Er werd naar een meer sobere oplossing gezocht, rekening houdend met het feit dat ingebouwde mooie steunberen zouden worden vrijgemaakt en de monumentaliteit van de kerkgevels meer tot haar recht zou komen.

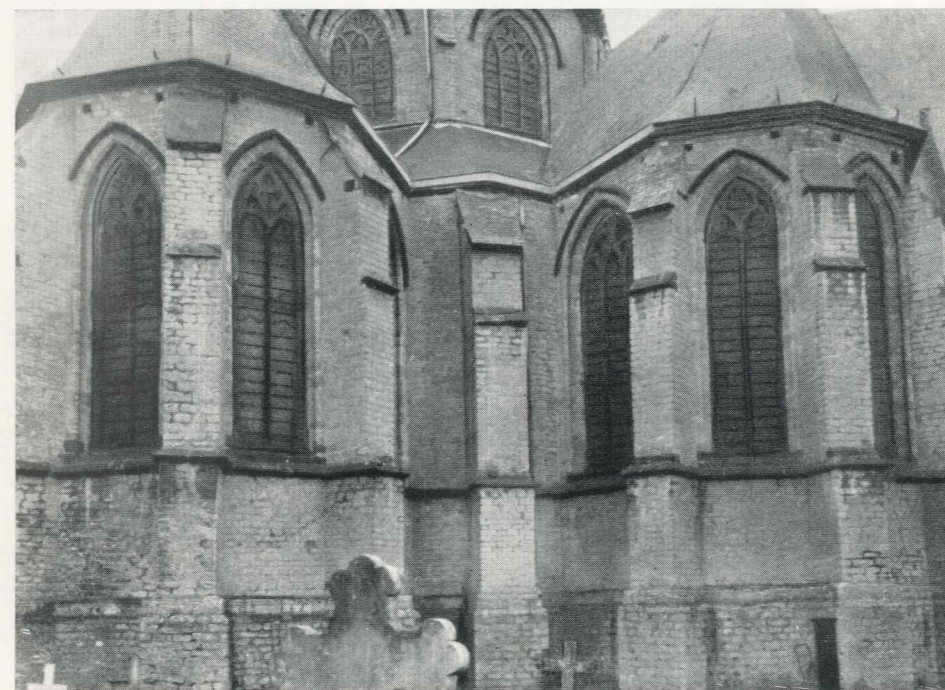
De borstwering op de zijbeuken der daken zou terug geplaatst worden. Van de vroegere in de 18^e eeuw weggenomen borstwering ontdekten we moluren en dekstukken in de muren van de kruisbeuk en boven het portaal langs de noordzijde ⁽¹⁾.

Het maaswerk en de posten van de 49 ramen moesten volledig vernieuwd worden.

Het oksaal, afgebroken in de 19^e eeuw, zou worden herbouwd in de toren. Hieronder werden tochtportalen ontworpen om de oude oorspronkelijke toegang onder de toren terug in gebruik te kunnen nemen.

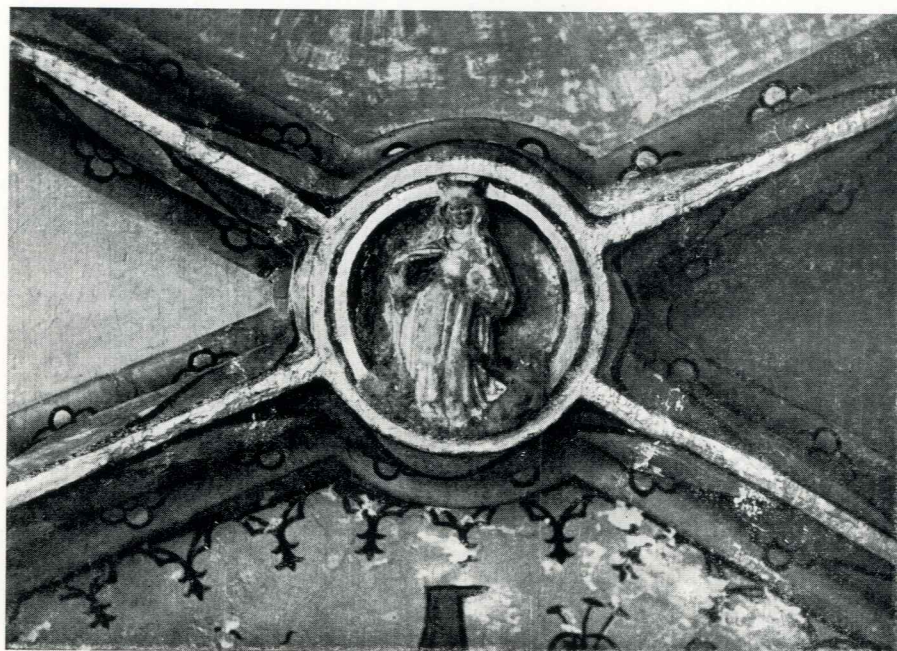
De mooie bakstenen muren met de speklagen in bruine ijzersteen langs de binnenzijde van de toren werden in de 19^e eeuw met een kalklaag bepleisterd. Ook deze bepleistering, die door de brand eveneens

(1) P.D. Kuyl geeft in zijn boek « Geel vermaerd door den Eerdienst der H. Dimphna » (Antwerpen 1865) op blz. 109 een tekening van de noorderzijde van de kerk waarop de borstwering is aangeduid.

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 32421)

AFB. 18. — De koorkapellen vóór de brand van 1944.

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 19. — St. Dimfna afgebeeld in een sluitsteen van een kruisgewelf in het koor.

zwaar geteisterd werd, zou worden afgekapt om de muren in hun oorspronkelijke toestand te brengen.

Alle gebrandschilderde glasramen moesten worden hersteld. Er waren glasramen die voor de 3/4 moesten vernieuwd worden. Gelukkig waren de meeste ramen slechts gering beschadigd.

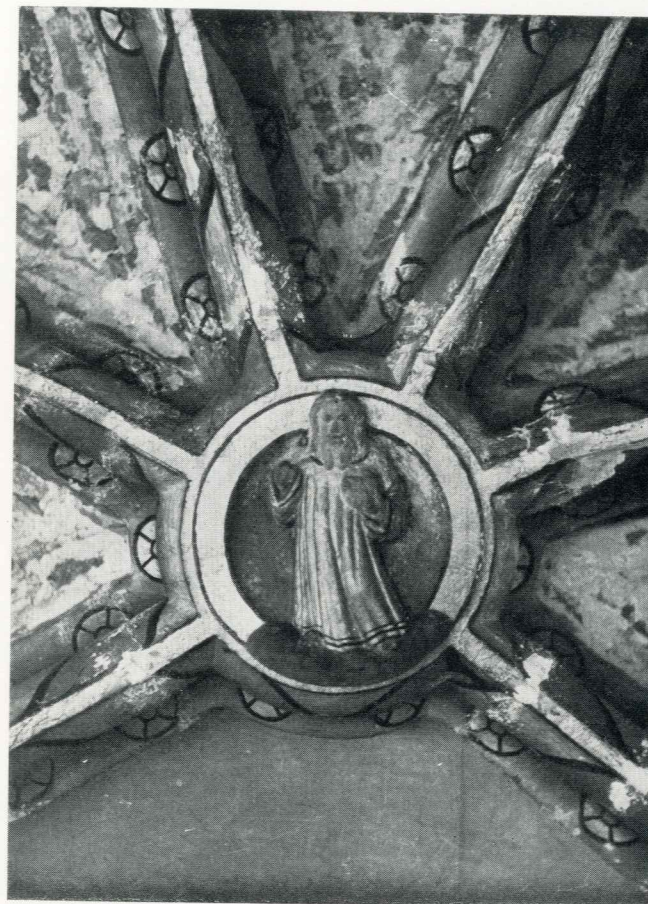
Voor het overige moesten de vloeren en binnenbepleisteringen worden vernieuwd of hersteld.

DE UITVOERING.

Dit belangrijk en ingewikkeld herstellingswerk stelde ons voortdurend voor nieuwe problemen en moeilijkheden, zowel van technische, esthetische of kunsthistorische en van administratieve aard.

Het is op zichzelf al een waaghalzerij de restauratie van een enigszins belangrijk kunsthistorisch gebouw in openbare aanbesteding te moeten geven. Voor zulke werken zou hoogstens een beperkte aanbesteding

De uitvoering der werken werd in twee delen onderverdeeld : enerzijds de werken, gerangschikt onder « oorlogsschade », waarvan de totale uitgaven door de Staat gedragen worden, en anderzijds de werken, gerangschikt onder « restauratie », die gesubsidieerd werden door de Staat, de Provincie, de Gemeente en de Kerkfabriek.

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 19bis. — St. Gerebernus afgebeeld in een kruisgewelf van het koor

De aanbesteding kon doorgaan in December 1948 en het bevel tot aanvang werd aan de aannemer overgemaakt in Juni 1949. De bouwwerken waren voltrokken op 28 September 1952.

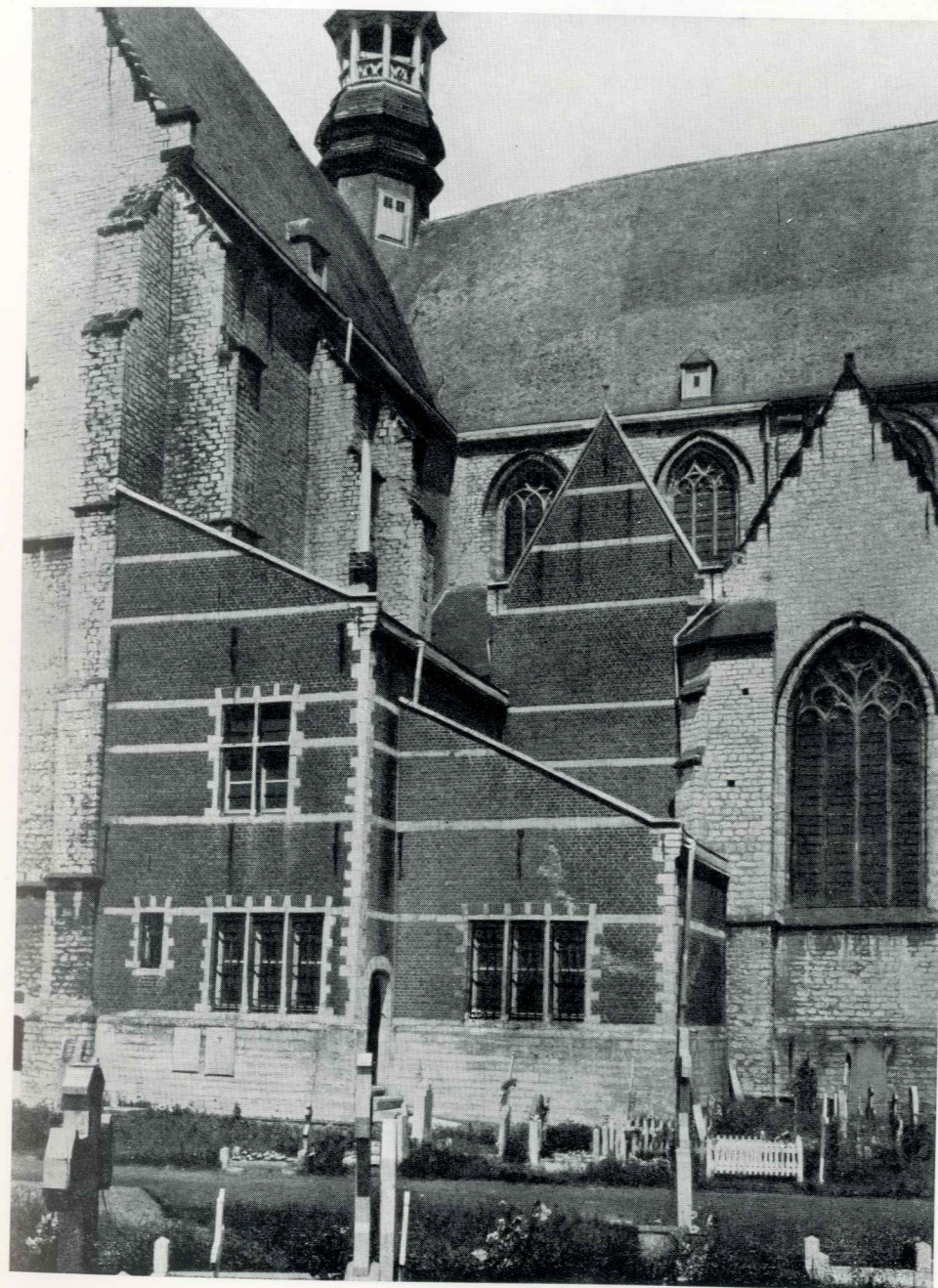
De volledige dakconstructie werd in gewapend beton uitgevoerd en deze werkwijze schonk ons volledige voldoening. Gewapend beton was

niet alleen voordeliger in kostprijs dan hout of ijzer, maar was technisch gezien het aangewezen materiaal voor het maken van de noodzakelijke verankeringen van de muren en van de versterkte kruisribgewelven. De bescherming tegen brandgevaar is door gewapend beton ook goed verzekerd. Het verschil in de belasting tussen hout en gewapend beton was onnoemlijk gering.

De berekeningen wezen uit dat de vier pijlers tussen middenbeuk en koor elk 200 ton dragen. We onderzochten de funderingen en stelden vast dat geraamten van vroegere begravingen tot zelfs onder de funderingsplaat verscholen lagen en dat in de 19^e eeuw de funderingen nog werden versterkt. Na grondig onderzoek werd ons door een deskundige aanbevolen de vier zwaar belaste pijlers te versterken met een hiervoor speciaal ontworpen betonconstructie.

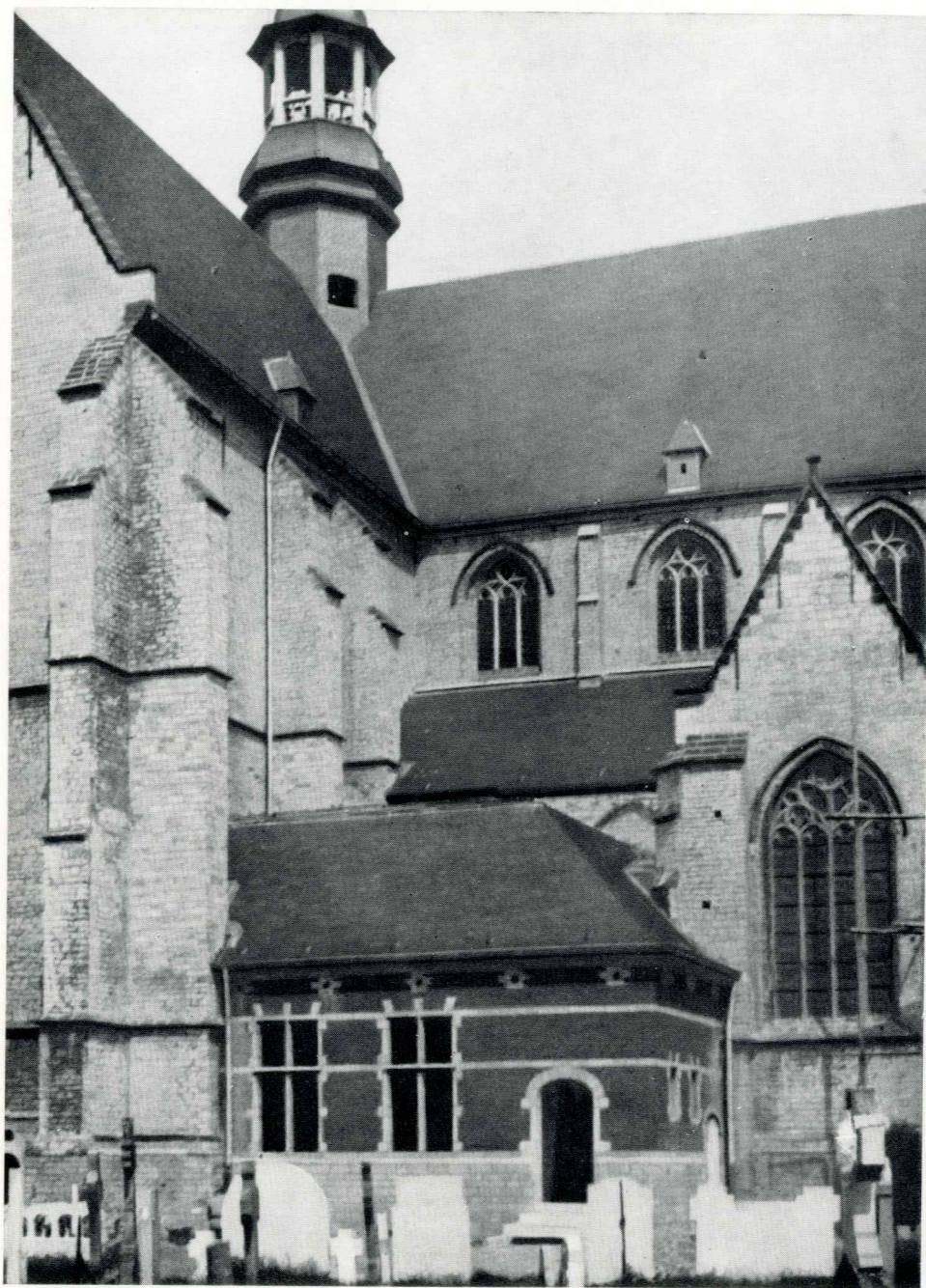
Aan de buitengevels werden 200 m³ witte- en bruinijzersteen verwerkt. Voor de witte steen viel de keuze op de witte en gele steen, genaamd « Roche de Vaurion, Massengis ». De bruinijzersteen moest van de streek van Aarschot komen. Er werd door de aannemer hiervoor een groef in uitbating genomen. Vooral bij het verwerken van natuursteen moet de architect vechten tegen de moderne, mechanische middelen, die tegenwoordig de aannemer ter beschikking staan en ook zijn werk vergemakkelijken. De witte steen komt op de bouwplaats in grote blokken met langs alle zijden effen gezaagde vlakken. En de aannemer zaagt en schuurt verder totdat de steen de grootte heeft om in het muurvlak verwerkt te worden. Als we daarbij bedenken dat de meeste onzer hedendaagse steenhouwers met een overdreven liefde de meter, de passer en het waterpas gebruiken, dan kan het soms pijnlijk zijn deze flinke arbeiders gedurig te moeten wijzen op hun al te grote zorg, op het al te proper afwerken, op een al te veel gebruik maken van meter, waterpas en schietlood. Een gevelvlak heeft meer karakter wanneer de natuursteen gekloven wordt in plaats van gezaagd en wanneer dan de enigszins ruwe oppervlakte met de oude steenslag bekapt wordt. De aannemer heeft ons hier gevolgd en getracht de oude goede werkwijze te gebruiken.

Restaureren is een moeilijk kunstambacht. De architect moet zich kunnen wegschakelen ; hij moet met nieuwe materialen een oud gebouw trachten te behouden. De fout van de estheticus ligt vooral in het feit dit « behouden » om te zetten in een « verbeteren » of erger nog in een « verfraaien ». Wij zijn nog te veel georiënteerd op Viollet-le-Duc en nog niet verlost van de verre nasleep van de « neo-gotiek », doordat ook de archeologie als wetenschap esthetische formules wil opdringen. Hiertegen moet de architect-restaurateur vechten, zoals hij ook vechten moet tegen

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 29913)

AFB. 20. — Sacristij vóór de vernieling van 1944.

(Foto J. Schellekens, Turnhout)

AFB. 20bis. — Sacristij na de restauratie.

de steeds toenemende mechanisatie in de bouwnijverheid, althans waar het restaureren van oude gebouwen betreft.

In het restaureren moet dikwijls de stem van de gevoelsmens luider spreken dan de stem van de wetenschapsmens. We werden o.a. enkele malen voor te vernieuwen oude steenconstructies geplaatst, die op het eerste zicht foutief schenen, of althans niet beantwoordden aan de normen die wij thans stellen. Het « waarom » van deze schijnbare fouten bleef ons onbeantwoord. We konden anderzijds niet ontkennen dat bepaalde « fouten » karakter hadden. We hebben dan ook niet geaareld de oorspronkelijke vorm en constructie te eerbiedigen. Er zijn in een oud gebouw soms van die aantrekkelijke « lidtekens ». De « lidtekend », die de 19^e eeuw van het gebouw toebracht, meenden we toch te moeten aanzien als waardeloos. Misschien doordat deze « lidtekens » nog te veel « open wonden » leken.

Het portaal in witte steen onder de toren, het maaswerk van 49 ramen, al de luchtbogen, de pinakels, grote gedeelten van steunberen en muurvlakken, de druiplijsten moesten worden vernieuwd.

Het was veelal moeilijk de oorspronkelijke ornamenten, motieven of moluren te ontdekken. We zijn daarbij zeer voorzichtig te werk gegaan. Oude versierde stenen werden uitgenomen, afgietsels gemaakt, nadien de te herkennen stenen vooraf in klei geboetseerd door ervaren beeldhouwers; daarna werden de gipsmodellen gemaakt en in de muren geplaatst, nadat deze vooraf gepatineerd werden. Na goedkeuring van het gipsmodel werden hiernaar de natuurstenen bekapt. De hogels, kruisbloemen, spuwiers, pinakels en moluurstenen ondergingen vooraf deze bewerkingen. Voor de verankering van de natuursteen werd uitsluitend gebruik gemaakt van bronzen doken.

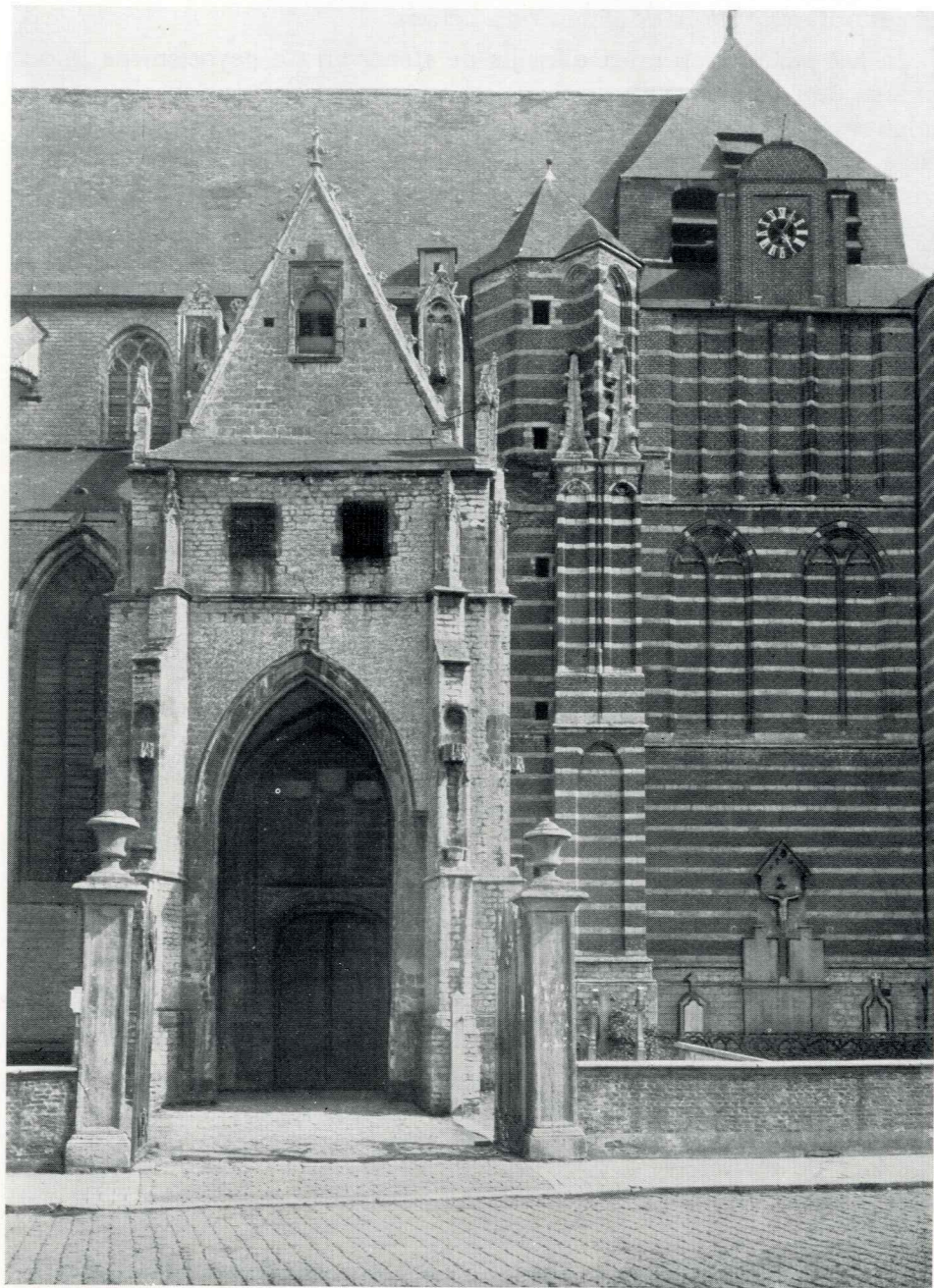
De zwaar beschadigde gebrandschilderde glasramen, daterende van de vorige eeuw, werden keurig hersteld, ook dank zij de oude kartons waarover de glazenier beschikte.

De binnenschildering in een licht parelgrijze waterverf werd gepatineerd, d.w.z. dat de al te effen muurvlakken een minder koud en karakterloos uitzicht werd gegeven door de schaduwpartijen enigszins te verdonkeren.

Voor de mortel werd hoofdzakelijk kalk gebruikt en de voegmortel moest meehelpen om aan het gevelvlak karakter te geven.

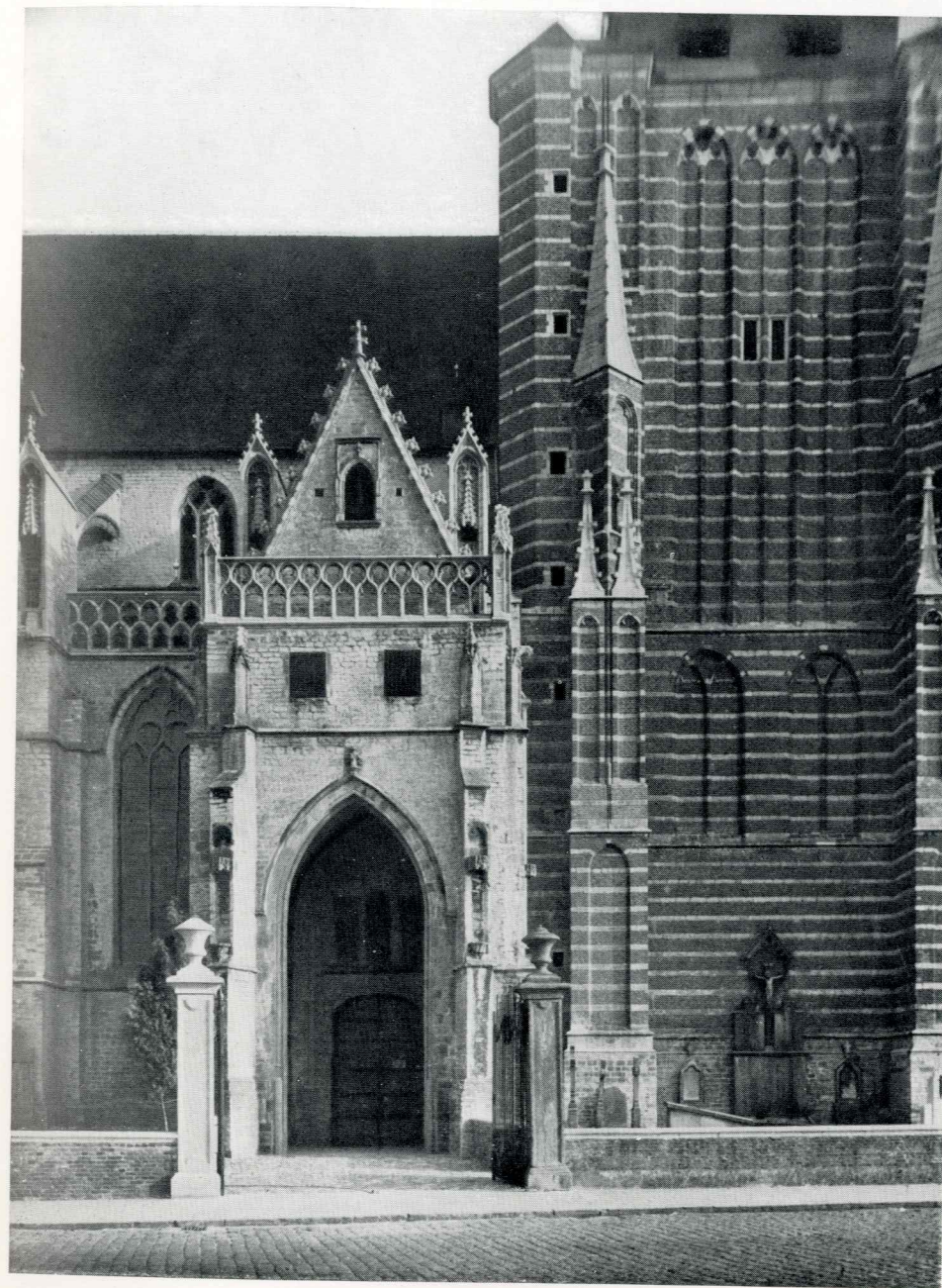
*
*
*

De restauratie van de St-Dimfna kerk heeft ons gedurende acht jaren in spanning gehouden. Elkeen die in de uitvoering der werken betrokken

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 29916)

AFB. 21. — Portaal Noordzijde vóór de brand van 1944.

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 21bis. — Portaal Noordzijde na de restauratie in 1952.

was, heeft naar best vermogen en met liefde zijn taak volbracht. Ik dank allen die mij in de wederopbouw en de restauratie hebben geholpen.

JOZEF SCHELLEKENS.

BIBLIOGRAFIE

- ARCHIEF VAN STE-DIMFNAKERK, *Liber Innocentium. Acta Capituli* (Ste-Dimfna, museum, Geel).
ARCHIEF DER GEMEENTE 1450-1460.
S. DAEMS, *Sinte Dimpna's Marteldood*. Gewijd drama. Baarle-Hertog, 1874.
J. DAVID, *Vaderlandsche Historie*. 2de uitg. III. Leuven, 1887.
F. GEBRUERS, *Eenige Aantekeningen over den Besloten Tijd*. I. Geel, 1899.
F. HEUCKENKAMP, *Die Heilige Dimpna*. Halle, 1887.
P. D. KUYL, *Legende der Martelaren van Geel, SS. Dimpna en Gerebernus*. Antwerpen, 1860.
P. D. KUYL, *Geel vermaerd door den Eerdienst der H. Dimpna*. Antwerpen, 1863.
J. LUD. VAN CRAYWINCKEL, *De Triumpherende Suyverheit*. Mechelen, 1658.
Dr E. P. VERBIST, *Chronijken van Geel* (uitgegeven in « Het Nieuwsblad van Geel » : 1853-1861).
G. JANSSENS, pr., *Geel in Beeld en Schrift*. Turnhout. J. Splichal, 1900.
G. JANSSENS, pr., *Ste Dimpne, patronne de Geel*. Lierre. J. Van In et Cie, 1894.
E. SLEDSSENS, pr., *De schilderijen in de Ste-Dimphnakerk te Geel* (zonder datum). Abdij Tongerlo.
J. DE VOGHT, pr., *Ste-Dimphnaspel - Ste-Dimphnacomit  *. 1950.

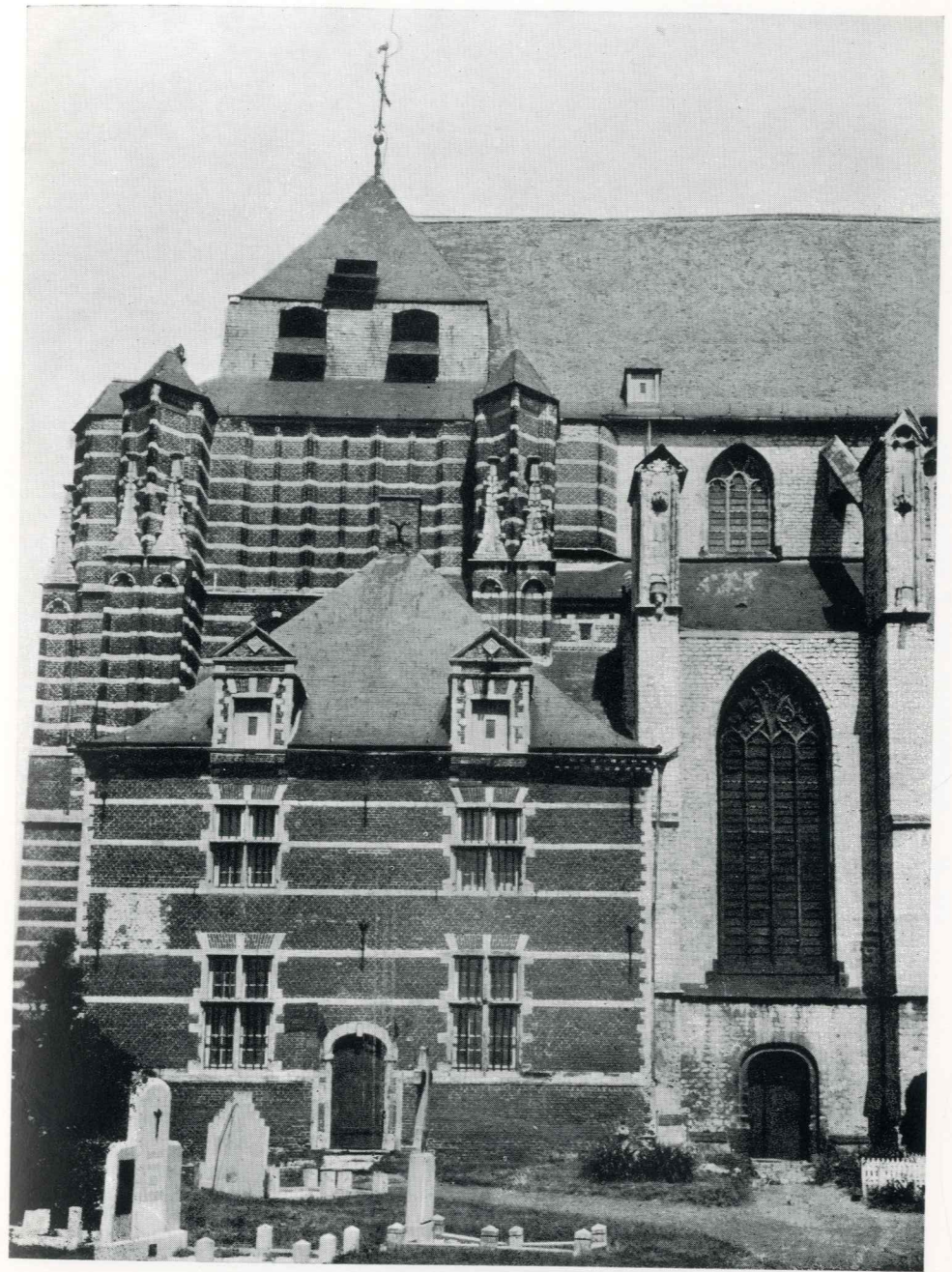
(Foto Ikonografisch Instituut : B. 29906)

AFB. 22. — Poort van de Toren, Westzijde, v  r de brand van 1944.

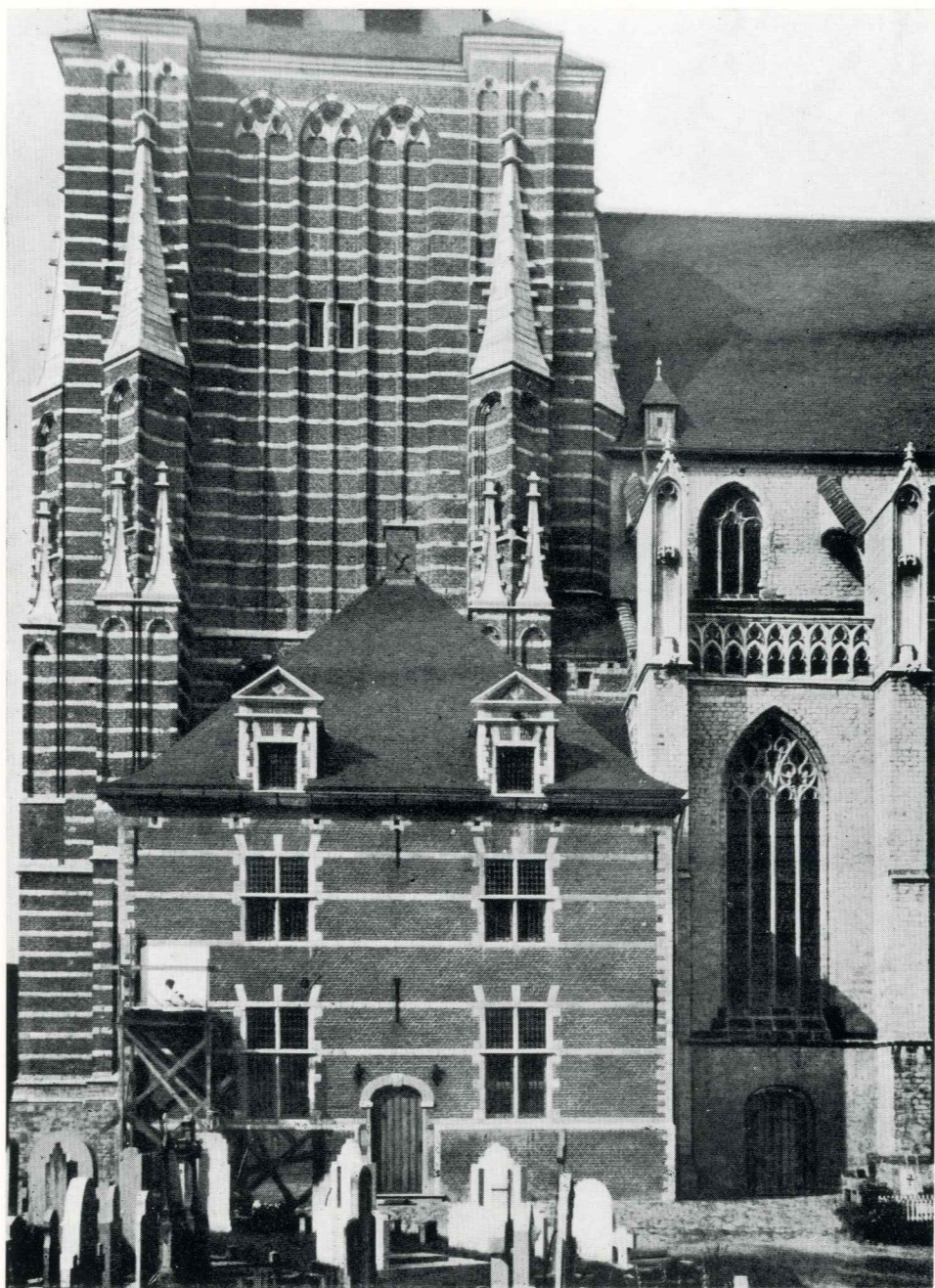
(Foto J. Schellekens, Turnhout)

AFB. 22bis. — Poort van de Toren, Westzijde, na de restauratie in 1952.

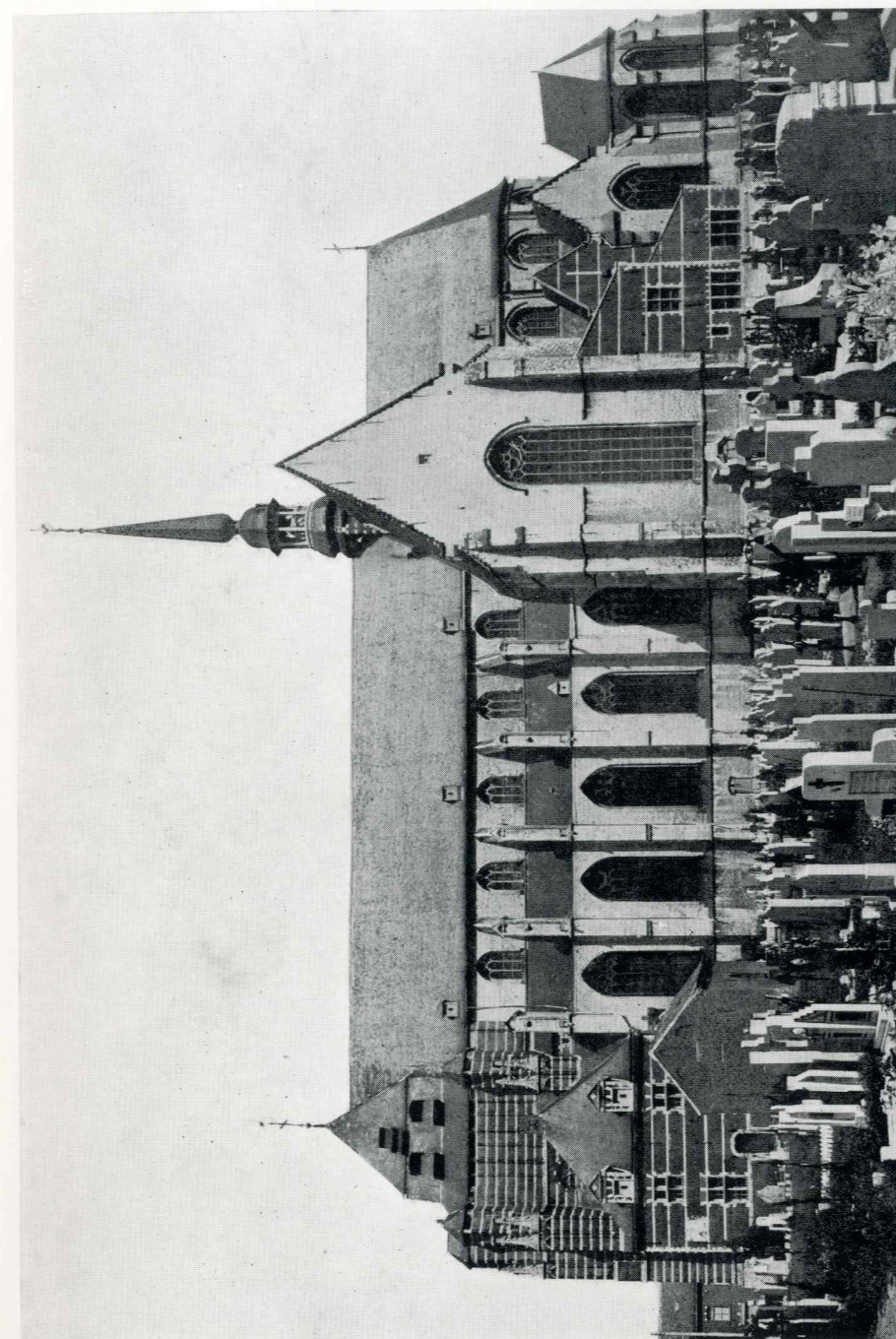
(Foto Ikonografisch Instituut : B. 29909)

AFB. 23. — « Ziekenkamer » vóór de brand van 1944.

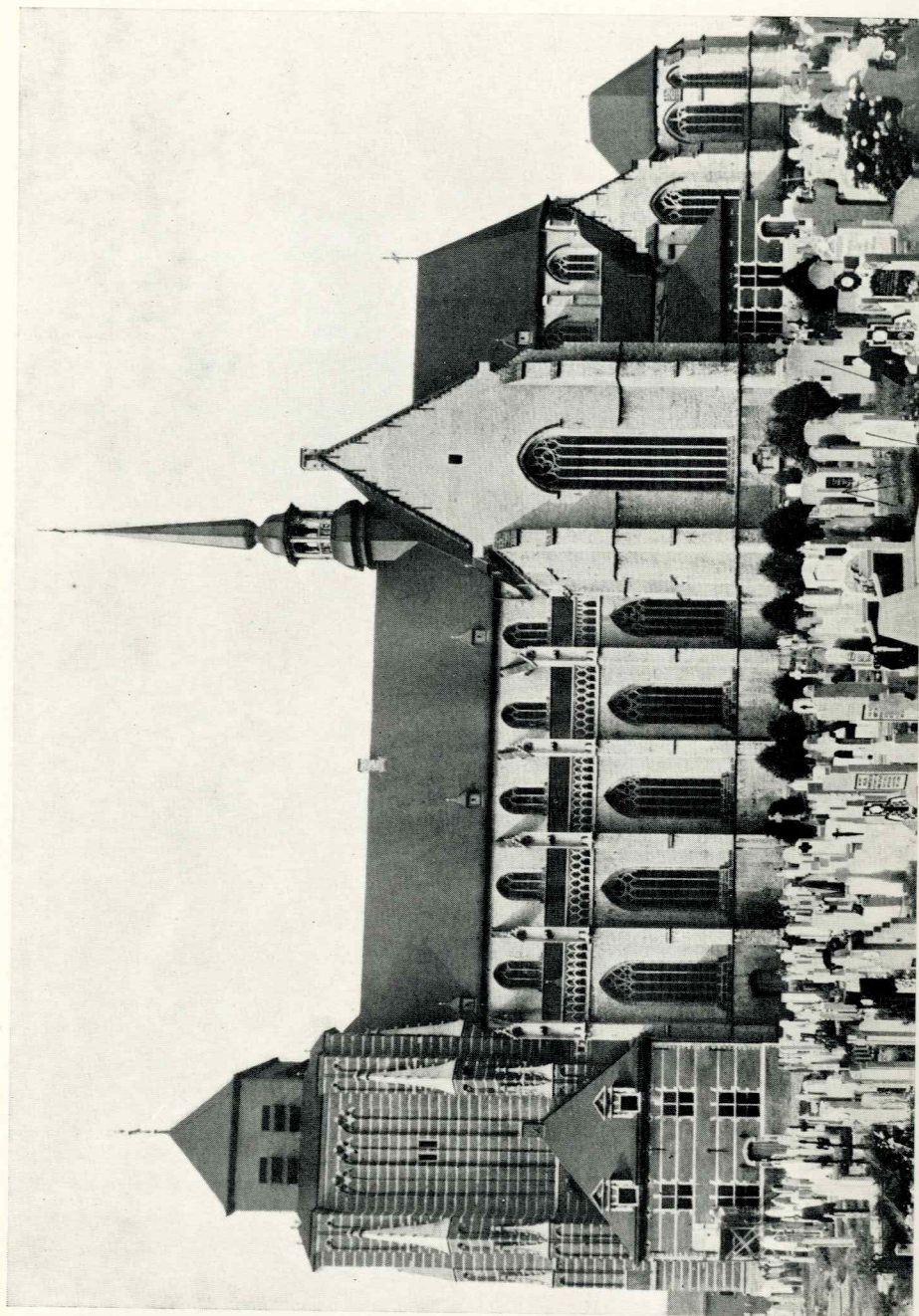
(Foto Van Broeckhoven, Geel)

AFB. 23bis. — « Ziekenkamer » na de restauratie in 1952.

(Foto Ikonografisch Instituut : B. 29903)

AFB. 24. — St-Dimfna kerk vóór de brand in 1944.

AFB. 24¹¹⁸. — St-Dimfnakerk na de restauratie in 1952.

(Foto Van Broeckhoven, Geel)

JOS SCHELLEKENS

HEEFT DE EER U UIT TE NODIGEN
OP DE TENTOONSTELLING
ZIJNER WERKEN IN DE
BOVENZAAL VAN HET OUD-STADHUIS
TE TURNHOUT
VAN 8 TOT 13 SEPTEMBER 1961.

OPENING VRIJDAG 8 SEPTEMBER TE 19,30 U.